

Magdalena Ziolo

Determinanty rozwoju regionalnego w świetle wybranych teorii rozwoju

Ekonomiczne Problemy Usług nr 79, 9-21

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**SPORT I REKREACJA
CZYNNIKAMI ROZWOJU
SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO
REGIONU**

Magdalena Ziolo

Uniwersytet Szczeciński

DETERMINANTY ROZWOJU REGIONALNEGO W ŚWIEŹLE WYBRANYCH TEORII ROZWOJU*

Wstęp

Rozwój regionalny w kontekście integrujących się europejskich gospodarek narodowych i postępujących zjawisk globalizacyjnych jest jedną z ważniejszych kategorii ekonomicznych poddawanych współcześnie analizie. Zagadnieniem szczególnie istotnym z punktu widzenia potrzeb i umiejętności kreowania rozwoju jest identyfikacja, parametryzacja i określenie siły i kierunków oddziaływania poszczególnych czynników warunkujących proces rozwoju na poziomie regionu.

Celem artykułu jest przybliżenie grupy czynników warunkujących rozwój regionalny w świetle istniejących koncepcji i teorii rozwoju prezentowanych w literaturze przedmiotu.

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2010–2012 jako projekt badawczy.

1. Rozwój regionalny jako kategoria ekonomiczna

Rozwój regionalny jest kategorią szeroko opisaną w literaturze przedmiotu, zarówno pod kątem definicyjnym, jak i związanych z tą problematyką modeli, koncepcji oraz teorii. W ujęciu ogólnym rozwój to proces odwzorowujący „stałe przeobrażenia zarówno o charakterze jakościowym i ilościowym” [*Rozwój oraz polityka...*, 2005, s. 275].

W Polsce problematyka rozwoju została uregulowana między innymi w przepisach Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, w której nie zdefiniowano wprost pojęcia „rozwój”, lecz przedstawiono jako przedmiot oddziaływania polityki rozwoju, określając tę politykę jako „zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju kraju, spójności społeczno-gospodarczej, regionalnej i przestrzennej, podnoszenia konkurencyjności gospodarki oraz tworzenia nowych miejsc pracy w skali krajowej, regionalnej lub lokalnej” [Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, art. 2].

W zależności od przedmiotu oddziaływania i miejsca kreowania procesów rozwoju wymienia się dwie kategorie rozwoju: rozwój lokalny (gmina, powiat) i regionalny (województwo samorządowe). Mimo że takie ujęcie problematyki rozwoju, zwłaszcza regionalnego, jest dyskusyjne, ponieważ region w ujęciu klasyfikacji jednostek terytorialnych na potrzeby statystyki unijnej (tzw. NUTS [Gajda, 2005, s. 24] jest kategorią postrzeganą szerzej niż województwo samorządowe w ujęciu polskiego, trójstopniowego podziału administracyjnego kraju, co oznacza, że w ujęciu NUTS region obejmuje obszar więcej niż jednego województwa samorządowego.

Z punktu widzenia ekonomicznego region jest jednostką terytorialną, o określonej strukturze ekonomicznej, dającą się opisać i określić podstawowymi wskaźnikami rozwoju gospodarczego, do których zalicza się wysokość produktu krajowego brutto na mieszkańca, poziom bezrobocia oraz saldo migracji siły roboczej [Gajda, 2005, s. 25].

W literaturze przedmiotu rozwój regionalny postrzegany jest jako „trwały wzrost potencjału gospodarczego regionów oraz systematyczna i trwała poprawa ich konkurencyjności, a także poziom życia mieszkańców, co przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego” [Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki, 2007, s. 43].

Zgodnie z definicją zawartą w *Encyklopedii samorządu terytorialnego*, rozwój regionalny to „zjawisko społeczno-gospodarcze o charakterze złożonym, dynamicznym, a także długotrwałym; proces zmian mający wyznaczony kierunek, w wyniku którego region uzyskuje stan doskonalszy od poprzedniego; w doktrynie prawa może oznaczać działanie celowe władz publicznych – głównie samorządu województwa, polegające na racjonalnym doborze odpowiednich środków i metod na rzecz pojawienia się trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie” [*Encyklopedia samorządu...*, 2010, s. 204].

W węższym ujęciu rozwój regionalny jest traktowany w kategorii rozwoju „na poziomie każdego województwa samorządowego” [Filipiak, Kogut, Szewczuk, Ziolo, 2005, s. 10].

W odmiennym ujęciu rozwój regionalny postrzegany jest jako „rozwój układu w skali kraju, przy uwzględnieniu podziału na jednostki administracyjne – województwa (regiony)” [Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki, 2007, s. 43]. W tym podejściu rozwój regionalny to rozwój obszaru województwa samorządowego, które w tym konkretnym przypadku, inaczej niż we wcześniejszej definicji, jest utożsamiane z regionem.

Rozwój regionalny to także proces „wszelkich zmian zachodzących w regionie. Rozwój ten ma charakter społeczno-ekonomiczny i polega na przekształcaniu czynników i zasobów regionalnych w określone dobra i usługi” [*Polityka regionalna w Polsce...*, 2009, s. 15].

Rozwój regionalny jest przedmiotem oddziaływania nie tylko polityki rozwoju, o której mowa w Ustawie z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, lecz przede wszystkim jest obszarem zainteresowań polityki regionalnej, która „jest świadomą i celową działalnością organów władzy publicznej zmierzającą do rozwoju regionalnego” [Makulska, 2004, s. 9]. Współcześnie polityka regionalna obejmuje działania w sferze infrastruktury, jakości czynnika ludzkiego oraz wspierania przedsiębiorczości, które docelowo skutkować mają wzrostem konkurencyjności poszczególnych regionów [Makulska, 2004, s. 9]. Związek między rozwojem regionalnym i wzrostem konkurencyjności na poziomie regionalnym jest często podkreślany w literaturze przedmiotu. Należy zwrócić uwagę, że „rozwój regionalny oznacza trwałą poprawę konkurencyjności regionów” [Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki, 2007, s. 43].

Jeżeli rozwój regionalny oddziałuje na konkurencyjność regionu i zjawiska te mają charakter współzależny, to ich skutkiem może być między innymi

wzrost poprawy jakości życia mieszkańców, trwale podnoszenie jakości świadczonych usług publicznych, wzrost sprawności działania podmiotów rynkowych, poprawa jakości produktu regionalnego, intensyfikacja ruchu turystycznego, wzrost akumulacji kapitału finansowego na obszarze regionu, niwelowanie różnic i wzrost spójności wewnątrzregionalnej.

Immanentną cechą rozwoju regionalnego jest jego niejednorodny charakter i tempo. Przyczyny zróżnicowania dynamiki rozwoju regionalnego i odmienne możliwości jego kreowania są przedmiotem badań między innymi teorii rozwoju regionalnego oraz weryfikacji w ramach modeli rozwoju regionalnego, uwzględniających różnice w sposobach i instrumentach kształtowania procesów rozwoju w regionach (model scentralizowany i zdecentralizowany).

Znajomość uwarunkowań rozwojowych konkretnych regionów stwarza szansę skutecznego zarządzania rozwojem regionalnym, którego podstawą jest strategia rozwoju. Zgodnie z zapisami art. 9 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju strategiami rozwoju są: długookresowa strategia rozwoju kraju, średniookresowa strategia rozwoju kraju oraz inne strategie rozwoju, definiowane przez ustawodawcę jako dokumenty określające podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju w obszarach wskazanych w średniookresowej strategii rozwoju kraju, odnoszące się do rozwoju regionów, rozwoju przestrzennego, sektorów lub dziedzin, realizowane za pomocą programów. Strategiami rozwoju odnoszonymi do regionów są w szczególności: krajowa strategia rozwoju regionalnego, strategia ponadregionalna oraz strategia rozwoju województwa [Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, art. 9].

Zgodnie z zapisami art. 14 ust. 3 Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju strategie rozwoju województw przyjmowane są w formie uchwały przez sejmiki województw. Strategie rozwoju województw są spójne ze średniookresową strategią rozwoju kraju i mogą obejmować okres wykraczający poza okres obowiązywania średniookresowej strategii rozwoju kraju, jeżeli wynika to ze specyfiki rozwojowej na danym obszarze.

2. Uwarunkowania rozwoju jako przedmiot rozważań teorii rozwoju regionalnego

Założenia i koncepcje prezentowane przez poszczególne teorie rozwoju są odzwierciedleniem badań empirycznych nad przyczynami kreowania procesów wzrostu i rozwoju (stymulanty) oraz czynnikami ograniczającymi te procesy (destymulanty). Poszczególne teorie rozwoju regionalnego powstawały w różnych okresach, za czasów obowiązywania odmiennych doktryn ekonomicznych, co miało wpływ na treść ich założeń [Grosse, 2004, s. 24]. Większość teorii rozwoju regionalnego powstała podczas obowiązywania doktryny neoliberalnej, która za podstawowe przyczyny wzrostu gospodarczego uznaje akumulację kapitału, rozwój rynku pracy oraz zmianę technologii lub organizacji produkcji [Grosse, 2004, s. 24].

Przegląd poszczególnych teorii rozwoju regionalnego pozwala wyodrębnić kluczowe czynniki, mające wpływ na kreowanie procesów rozwoju regionalnego. Zasadniczo wyróżnia się dwie grupy czynników stymulujących lub ograniczających rozwój, do których należą [Głębicka, Brewiński, 2003, s. 17]:

- a) czynniki endogeniczne (ziemia, klimat, surowce, warunki topograficzne, bliskość morza, kapitał, postęp techniczny);
- b) czynniki egzogeniczne (wpływ polityki państwa, zależność polityczna lub gospodarcza, uzależnienie od czynników zewnętrznych).

Szczegółowe zestawienie czynników kształtujących rozwój regionalny przedstawiono w tabeli 1.

W celu łatwiejszej analizy teorie rozwoju regionalnego grupowane są według założeń, które prezentują. Zgodnie z podstawową klasyfikacją teorii rozwoju regionalnego wyróżnia się następujące teorie [Głębicka, Brewiński, 2003, s. 18–30]:

- a) lokalizacji;
- b) (neo)klasyczne, w tym teorię korzyści komparatywnych, teorię Keynesa, teorię rozwoju zrównoważonego, teorię rozwoju niezrównoważonego;
- c) polaryzacji, w tym teorię polaryzacji sektorowej, teorię polaryzacji regionalnej, teorię centrum i peryferii;
- d) rozwoju od dołu, w tym teorię potrzeb podstawowych, teorię rozwoju autocentrycznego, teorię niezależnego rozwoju regionalnego, teorię wykorzystania potencjału endogenicznego;

- e) polityki strukturalnej, w tym teorię nieadekwatności rynków oraz teorię cyklu wzrostu.

Klasyfikację tę można uzupełnić teoriami rozwoju regionalnego opartymi na tak zwanym czynniku koncentracji przestrzennej (m.in. teoria biegunów wzrostu, teoria rdzenia i peryferii).

Tabela 1

Determinanty rozwoju regionalnego w ujęciu wybranych teorii rozwoju

Teoria	Determinanty rozwoju
Teoria bazy ekonomicznej	działalność eksportowa, zewnętrzny popyt na towary lub usługi wytwarzane na obszarze regionu, baza ekonomiczna regionu, którą tworzą firmy i sektory gospodarcze produkujące na eksport; największym zagrożeniem rozwoju jest schyłek dominującej branży
Teoria produktu podstawowego	działalność eksportowa, specjalizacja produkcyjna, doskonalenie procesów produkcji przyczyniające się do obniżania kosztów i zwiększania korzyści
Nowa teoria handlu; teoria korzyści komparatywnych	specjalizacja produkcyjna, a zwłaszcza koncentracja na działalności kapitałochłonnej albo pracochłonnej
Koncepcja biegunów wzrostu	rozwinęte przedsiębiorstwa, przemysł i sektory, najbardziej rozwinięte regiony, które tworzą bieguny wzrostu
Geograficzne centra wzrostu	centra/obszary wzrostu, infrastruktura komunikacyjna
Model rdzenia i peryferii	centra rozwoju, działalność wytwórcza i usługowa najbardziej konkurencyjnych przedsiębiorstw zlokalizowana w najbardziej konkurencyjnych i rozwiniętych regionach
Teoria lokalizacji	lokalizacja przestrzenna, na którą mają wpływ koszty transportu, koszty pracy i tzw. efekty aglomeracyjne
Teoria rozwoju zrównoważonego	dekonzcentracja i dywersyfikacja działań inwestycyjnych
Teoria rozwoju niezrównoważonego	trafne inwestycje, zdolność do podejmowania decyzji
Teoria polaryzacji sektorowej	pobudzenie innowacji (zwłaszcza bazowych)
Teoria polaryzacji regionalnej	uwarunkowania socjoekonomiczne
Teoria nieadekwatności rynków; teoria cyklu wzrostu	interwencjonizm państwowy

Źródło: [Grosse, 2004, s. 25–27; Głąbicka, 2003, s. 20–31].

Determinanty rozwoju uznawane za wiodące w ujęciu poszczególnych teorii rozwoju regionalnego również poddaje się klasyfikacji. Wymieniane są następujące czynniki:

- o charakterze endogenicznym i egzogenicznym,
- makro- i mikroekonomicznym,

- ekonomicznym i społecznym,
- o charakterze przestrzennym i tak zwane pozostałe grupy zmiennych,
- poddające się kontroli (interwencjonizm) i niepoddające się kontroli (brak możliwości oddziaływania ze strony państwa).

Czynniki endogeniczne (zewnętrzne) to grupa tworząca potencjał endogeniczny regionu, warunkujący możliwości jego rozwoju (wpływ na decyzje lokalizacyjne podmiotów gospodarczych, mieszkańców, inwestorów) oraz wzrost poziomu jego konkurencyjności i atrakcyjności w ocenie interesariuszy.

Wśród czynników endogenicznych najczęściej wymienia się takie zmienne, jak warunki naturalne (geograficzno-topograficzne), stan wyposażenia infrastrukturalnego, dostępność komunikacyjna, warunki życia mieszkańców, bezpieczeństwo, jakość usług publicznych, infrastruktura społeczna, infrastruktura ludzka, przedsiębiorczość, jakość zarządzania, specyfika i cechy lokalnego rynku. Potencjał endogeniczny jednostki jest zarazem produktem adresowanym do jej interesariuszy. Podlega on stymulowaniu zewnętrznemu, co może albo dawać impulsy prorozwojowe (szanse w otoczeniu), albo hamować rozwój (ograniczenia, bariery). Decyzje lokalizacyjne (przedsiębiorców, mieszkańców, inwestorów) podejmowane przez te podmioty są oparte na starannej analizie potencjału endogenicznego, dlatego jednostki terytorialne konkurują o kapitał finansowy znajdujący się w posiadaniu interesariuszy.

Z uwagi na znaczne różnice w potencjale endogenicznym jednostek terytorialnych oraz ich zróżnicowaną przewagę komparatywną, poszczególne państwa przyjęły odmienne założenia konstruowania i funkcjonowania systemów redystrybucji poziomej i pionowej mających wyrównywać szanse na rozwój oraz zwiększać spójność społeczną i terytorialną jednostek terytorialnych [Kosek-Wojnar, Surówka, 2007, s. 202–207].

W wybranych teoriach rozwoju regionalnego zakładano dużą rolę państwa w kreowaniu procesów rozwoju przez wykorzystanie instrumentów interwencjonizmu (zwłaszcza samorządowego) [Kuciński, 2010, s. 34]. Ujęcie takie jest szczególnie charakterystyczne dla koncepcji sformułowanych w późniejszych okresach, ponieważ w teoriach powstałych na gruncie doktryny neoliberalnej wyklucza się możliwość interwencji państwa w gospodarkę i uważa się ją za niepożądaną. W teoriach polityki strukturalnej założono konieczność oddziaływania państwa na procesy rynkowe, polegającego w szczególności na wspieraniu określonych branż, sektorów gospodarki, przedsiębiorców, którzy nie mogą efektywnie działać z uwagi na niedoskonałości rynku [Głąbicka, Brewiński,

2003, s. 18–30]. Według teorii cyklu wzrostu państwo koniecznie musi podejmować działania stabilizujące z uwagi na niezdolność systemu gospodarczego do adaptacji i samostabilizowania w warunkach cyklu koniunkturalnego i zmian koniunkturalnych [Głąbicka, Brewiński, 2003, s. 30].

Teorie rozwoju regionalnego starają się również odpowiedzieć na pytanie, jakie czynniki mają wpływ na nierównomierny rozwój regionalny i w jaki sposób zapewnić równomierność tego procesu. Pojawia się tutaj kluczowe pytanie dotyczące procesu inwestowania i zasadności koncentracji kapitału w regionach silnych ekonomicznie. Dywersyfikacja inwestycji ma zapewnić równomierny rozwój przez jednakowe stymulowanie obszarów objętych działaniami inwestycyjnymi, choć jednocześnie, na co zwracają uwagę przeciwnicy tej koncepcji, nie przyniesie to oczekiwanych rezultatów, ponieważ jednostki terytorialne słabsze ekonomicznie nie wykreują oczekiwanej wartości dodanej z tych inwestycji.

Czynnikiem prorozwojowym, oprócz inwestycji, są także innowacje, zwłaszcza te bazowe, mają bowiem zdolność do tak zwanej dyfuzji, będącej załączkiem procesów wzrostu i rozwoju.

W procesie rozwoju regionalnego dużą rolę odgrywają tak zwane centra (ośrodki) wzrostu, mające kreować rozwój, który będzie rozprzestrzeniał się na słabsze ekonomicznie jednostki sąsiadujące. Istotne jest więc budowanie powiązań między współpracującymi podmiotami przez rozwój infrastruktury, zwłaszcza komunikacyjnej (ciągi komunikacyjne zwiększające dostępność transportową).

Aspekt współpracy pojawia się także w teorii przewagi komparatywnej, w której nacisk położono na konieczność współpracy między gospodarkami o potencjale gospodarczym opartym odpowiednio na potencjale siły roboczej (produkcja dóbr wymagających dużych nakładów pracy) oraz kapitale (produkcja kapitałochłonna).

Wymiana handlowa z zagranicą (eksport) to czynnik rozwoju uznawany za istotny w kilku teoriach rozwoju. Zdolność eksportowa jest jednak ściśle zależna od potencjału endogenicznego (baza ekonomiczna) oraz charakteru przewagi komparatywnej.

3. Kierunki zmian determinant rozwoju i ich proveniencja

Determinanty rozwoju regionalnego stale ulegają zmianie na skutek przemian zachodzących w gospodarce i jej strukturze. Serwicyzacja gospodarki, nowe formy handlu (*e-commerce*), globalizacja i integracja gospodarek światowych to tylko wybrane trendy mające wpływ na zmianę postrzegania roli i znaczenia poszczególnych czynników – determinant w procesie kształtowania rozwoju regionalnego.

Czynniki prorozwojowe wymieniane jako stymulanty rozwoju w teoriach lokalizacji tracą na znaczeniu w handlu elektronicznym oraz usługach świadczonych przez Internet (porady prawne, tłumaczenia itd.), są jednak nadal aktualne w tradycyjnych formach działalności, zwłaszcza o charakterze produkcyjnym. Informatyzacja i automatyzacja produkcji także przyczyniają się do zmiany roli czynnika ludzkiego w procesach wytwarzania, którego udział w produkcji jest ograniczany, zwłaszcza w gospodarkach rozwiniętych.

Jednocześnie zmianie ulega struktura gospodarki, którą w największym stopniu tworzą mikro, małe i średnie firmy o dużym stopniu elastyczności i adaptacji do zmiennych warunków rynkowych. Koncepcja dominacji dużych korporacji w strukturze wytwarzania została poddana krytyce wraz z negatywną weryfikacją twierdzenia *too big to fail* w warunkach ostatniego kryzysu finansowego na świecie.

W warunkach konkurencji o kapitał finansowy czynnik lokalizacji jest przedmiotem interwencjonizmu samorządowego i zyskuje nowy wymiar, między innymi zachęt dla inwestorów w postaci preferencyjnych stawek podatków i opłat lokalnych, wyposażenia infrastrukturalnego (uzbrojenie terenu, instytucje otoczenia biznesu, dowóz pracowników do miejsca zatrudnienia itd.). Wszystko to sprawi, że oprócz kosztów transportu i kosztów pracy pojawią się inne czynniki decydujące o wyborze określonej lokalizacji.

Współcześnie ważną rolę odgrywa kooperacja, szczególnie widoczna w strukturach klastrowych. Kooperacja i współpraca w dobie gospodarki globalnej umożliwiają wymianę pracy i kapitału, co wpływa na wyrównywanie przewagi komparatywnej między krajami i może być czynnikiem prorozwojowym w długim okresie. Szczególnym rodzajem współpracy między państwami jest Wspólnota Europejska i Europejski Obszar Gospodarczy umożliwiające tworzenie impulsów prorozwojowych przez oddziaływanie na popyt wewnętrzny w krajach członkowskich Wspólnoty i poza nimi (EOG).

W wyrównywaniu szans rozwojowych na poziomie regionalnym ważny jest też ma aspekt integracyjny. Unia Europejska jako szczególny rodzaj ugrupowania państw, często porównywanego ze strukturami federalnymi, zapewnia krajom członkowskim wsparcie, zwłaszcza w formie finansowej (fundusze unijne, w tym strukturalne). Urzeczywistnieniem koncepcji spójności terytorialnej i zrównoważonego rozwoju są instrumenty wykorzystywane w ramach polityki regionalnej Unii Europejskiej.

Zróżnicowanie regionów (zwłaszcza ekonomiczne) w krajach członkowskich Unii spowodowało konieczność stworzenia systemu i mechanizmów pozwalających na zniwelowanie istniejących różnic rozwojowych i kreowanie procesów zrównoważonego rozwoju (zwłaszcza w jego aspekcie środowiskowym). W tym przypadku szczególnie ważną rolę odgrywają uwarunkowania finansowe, a więc środki unijne wspierające rozwój i niwelowanie luki (zwłaszcza) infrastrukturalnej w regionach zapóźnionych gospodarczo. Mechanizm wyrównywania w postaci redystrybucji poziomej i pionowej wykorzystywany jest przez poszczególne państwa członkowskie UE do niwelowania dysproporcji między jednostkami terytorialnymi.

W kontekście możliwości rozwoju ważny jest także system powiązań politycznych i gospodarczych między krajami zapewniający możliwość wymiany kapitału i pracy, co pozwala na efektywniejsze ich wykorzystanie przez racjonalną alokację.

Eksport decyduje o znaczeniu i konkurencyjności danej gospodarki, jest jej siłą napędową, zwłaszcza w dobie gospodarek o charakterze otwartym. Warto zwrócić uwagę, że system instytucji bankowo-finansowych odgrywa istotną rolę w niwelowaniu ograniczeń w transakcjach międzynarodowych między innymi przez dostarczanie instrumentów finansowych pozwalających skutecznie zarządzać ryzykiem kursowym oraz ubezpieczeniowych, niwelujących określone kategorie ryzyka, na przykład ubezpieczenia KUKK (m.in. ubezpieczenia należności handlowych).

Czynnikiem nabierającym szczególnego znaczenia dla rozwoju regionów jest budowa wspólnej infrastruktury transportowej i powiązań komunikacyjnych nie tylko między regionami, lecz także połączeń transgranicznych (m.in. sieć TEN-T). Teoria biegunów wzrostu i jej determinanty nabierają nowego wymiaru w przypadku metropolii i ich funkcji (korzyści aglomeracyjne) [Właźlak, 2010, s. 49–50]. Związki metropolitalne wykształcają bowiem nie tylko wspól-

ne sieci połączeń i powiązań komunikacyjnych, ale także wspólnie prowadzą politykę prorozwojową i świadczą usługi mieszkańcom.

Współczesne, rozwinięte gospodarki są oparte na wiedzy (szczególną rolę odgrywa tutaj budowa społeczeństwa informacyjnego), w których innowacje decydują o ich rozwoju. Zdolność do kreowania innowacji i ich dyfuzji jest niezwykle pożądaną cechą konkurencyjnych rynków, zapewnia im bowiem długoterminowy rozwój.

Na uwagę zasługuje fakt, że narzędzia zarządcze wykorzystywane wspólnie przez podmioty gospodarcze pozwalają na niwelowanie wielu ograniczeń w procesie produkcji i wymiany, w tym przede wszystkim w takich sferach, jak dystrybucja, magazynowanie, finansowanie. Istotne niegdyś bariery w działalności firm dają się dzisiaj przewyżczać przez zastosowanie takich koncepcji, jak *just in time*, *make or buy*, *lean management*, *outsourcing*, *reengineering*, systemy ERP, inżynieria finansowa.

Zakończenie

Rozwój regionalny i kształtujące go czynniki są przedmiotem zainteresowania w licznych teoriach i koncepcjach. Mimo wielu lat badań i doświadczeń, nie ma jednej, wspólnej koncepcji pozwalającej uzyskać odpowiedź na pytanie: od czego wyłącznie zależy rozwój regionalny? Katalog determinant rozwoju regionalnego jest otwarty i ciągle ewoluuje.

Zmiany zachodzące wewnątrz współczesnych gospodarek i ich otoczeniu sprawiają, że determinanty rozwoju regionalnego również są weryfikowane pod kątem ich siły i znaczenia w procesie oddziaływania na rozwój. Czynniki niedawno uznawane za wiodące tracą na znaczeniu z uwagi na schyłek niektórych branż lub ich wypieranie przez nowe rodzaje działalności, zmianę modelu rynku i form handlu, charakteru konkurencji i kooperacji między krajami.

Obecnie w rozwoju regionalnym coraz większą rolę odgrywają czynniki niematerialne – wiedza, kapitał finansowy, innowacje, niż tradycyjne aktywa i wyposażenie infrastrukturalne, choć ich znaczenie nie ulega zmianie i nadal są nieodłącznym elementem procesów wytwarzania, lecz uzupełnianym o tak zwane czynniki miękkie.

Literatura

- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Encyklopedia samorządu terytorialnego*, red. M. Stahl, B. Jaworska-Dębska, Difin, Warszawa 2010.
- Filipiak B., Kogut M., Szewczuk A., Ziolo M., *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse, procedury*, FnUS, Szczecin 2005.
- Gajda A., *Regiony w prawie wspólnotowym. Prawne problemy udziału regionów polskich w procesach integracyjnych*, Prawo i Praktyka Gospodarcza, Warszawa 2005.
- Głębicka K., Grewiński M., *Europejska polityka regionalna*, Elipsa, Warszawa 2003.
- Grosse T.G., *Polityka regionalna Unii Europejskiej. Przykład Grecji, Włoch, Irlandii i Polski*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2004.
- Kosek-Wojnar M., Surówka K., *Podstawy finansów samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Kuciński K., *Przedsiębiorczość a rozwój regionalny w Polsce*, Difin, Warszawa 2010.
- Makulska D., *Instrumenty polityki regionalnej w Polsce*, SGH, Warszawa 2004.
- Polityka regionalna w Polsce jako przestrzeń aktywności samorządu terytorialnego*, red. W. Sługocki, Elipsa, Warszawa 2009.
- Rozwój oraz polityka regionalna i lokalna*, red. J. Kaja, K. Piech, SGH, Warszawa 2005.
- Właźlak K., *Rozwój regionalny jako zadanie administracji publicznej*, Oficyna Wolters Kluwers Business, Warszawa 2010.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 maja 2009 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, DzU 2009, nr 84, poz. 712.

**THE DETERMINANTS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN VIEW
OF THE SELECTED DEVELOPMENT THEORIES****Summary**

The article presents the concept of regional development and its main determinants. The leading regional development theories have been considered with special

emphasis on the crucial factors influencing (increasing or decreasing) regional development process. The new approach to determinants shaping regional development has also been pointed out.

Translated by Magdalena Ziolo